

RELIGIÓZNY CESTOVNÝ RUCH V OBCI LITMANOVÁ¹

Religious Tourism in the Village of Litmanová

Alfred Krogmann – Hilda Kramáreková – Zuzana Dvořáková Líšková –
Franciszek Mróz – Ester Čorbová

DOI: 10.17846/CL.2026.19.1.79-91

Abstract: KROGMANN, Alfred – KRAMÁREKOVÁ, Hilda – DVOŘÁKOVÁ LÍŠKOVÁ, Zuzana – MRÓZ Franciszek – ČORBOVÁ, Ester. *Religious Tourism in the Village of Litmanová*. In the broader context of Christian pilgrimage, religious tourism represents a special form of movement in sacred space. The essence of this is not only a physical journey to a specific place, but also a spiritual journey for individuals and communities. Within the European cultural and religious landscape, Marian devotion has played a significant role in shaping pilgrimage traditions and the spiritual identity of places that have become centres of long-standing religious practice. In the Slovak Republic, the year 1989 saw the renewal and revitalisation of religious tourism in the form of pilgrimage, related to the re-establishment of religious freedoms and a return to traditional expressions of popular piety. This paper aims to analyse the historical development and current potential of the Marian pilgrimage site in Litmanová, one of the youngest centres of Marian devotion in Slovakia. The area's potential is assessed through a comparative analysis of selected relevant documents using statistical and graphical methods, taking into account both objective and subjective perspectives. Sources of information also included field research combined with perception research based on questionnaires. The results of this study assess the importance of Marian pilgrimage in preserving spiritual heritage and religious memory in Litmanová, while identifying opportunities for further developing religious tourism in a way that respects the site's sacred nature and the authenticity of Marian devotion.

Keywords: *religious tourism, pilgrimage, Marian devotion, sacred space, Litmanová, regional development*

Úvod

Religiozita je na Slovensku hlboko zakorenená a je jednou z typických kultúrnych charakteristík obyvateľov našej krajiny. Prekonala aj obdobie totalitného Československa, ktoré začalo ovládnutím moci komunistickými predstaviteľmi vo februári 1948. Totalitný komunistický režim nielen u nás veľmi rýchlo identifikoval v cirkvi svojho hlavného ideologického nepriateľa. Preto sa štátna moc usilovala eliminovať cirkev zatvorením cirkevných škôl, likvidáciou kláštorov a pod., resp. ovládnuť cirkev lojálnymi ľuďmi. Štát sa v tomto období snažil oslabiť aj púte ako masové náboženské prejavy. Prostriedkami na uskutočňovanie týchto zámerov boli kompetentnými úradmi vydávané zákazy prenajímajúc štátnych, resp. družstevných autobusov pre potreby prepravy pútnikov alebo organizovanie atraktívnych protiakcií orientovaných na mladých ľudí. Účasť kňazov na púťach bola

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu KEGA 032UKF-4/2024 *Religiózný cestovný ruch na Slovensku a jeho potenciál pre regionálny rozvoj*.

tiež schvaľovaná príslušnými štátnymi orgánmi, kázne podliehali cenzúre, kňazi, ktorí spovedali počas konania púte, museli mať na tento termín udelený štátny súhlas (Dlugoš 2000). Prirodzene, akákoľvek výstavba, resp. rozširovanie pútnického areálu, bola v tomto období znemožnená, úrady často bránili aj základným rekonštrukčným prácam. Po roku 1989 sa však situácia zmenila – aj na Slovensku začal postupne rásť záujem o religiózny cestovný ruch a začali vznikať aj nové pútnické miesta. Cieľom príspevku je analýza historického vývoja a súčasného potenciálu mariánskeho pútnického miesta Litmanová ako jedného z najmladších centier mariánskej úcty na Slovensku.

Religiózny cestovný ruch v slovenskej literatúre

Rok pred prevzatím moci komunistami bola publikovaná pionierska slovenská práca v oblasti pútnictva (Matlovič 2011, 50). Jej autorom bol Štefan Fekete (1947, 127-128), ktorý z časového hľadiska konštatuje významný vplyv rekatolizačného obdobia na vznik slovenských pútnických miest. Z priestorového hľadiska upozorňuje na nerovnomerné rozmiestnenie pútnických miest, pričom za hlavné príčiny tohto stavu pokladá polohu, reliéf, religióznu štruktúru v rôznych regiónoch a charakter sídelnej štruktúry. Vyššie uvedené vzťahy medzi štátom a cirkvou, ktoré boli projektované po roku 1948, znamenali absenciu v bádaní a publikovaní v problematike náboženstva, religiozity obyvateľstva, religiózneho turizmu a pútnictva (Hronček – Gregorová – Weis 2022, 571). Na dokreslenie tohto stavu uveďme aspoň fakt, že religiozita sa štatisticky evidovala v sčítaniach do roku 1950. V ďalších sčítaniach už nebola vôbec zahrnutá a tento stav zotrval až do r. 1991 (Očovský 1993, 171). To znamenalo absenciu elementárnej štatistickej databázy, ktorá predstavuje základ vedeckého bádania. Preto na dlhé desaťročia zostala už skôr zmienená práca Feketeho prakticky osamotená.

Tento stav zmenili politicko-spoločenské zmeny v Československu uskutočnené v novembri 1989. Paralelne s obnovou náboženských slobôd oživali aj pútnické miesta, a tak sa tento fenomén prirodzene stal aj cieľom vedeckých bádání. Od tohto obdobia vznikali práce, ovplyvnené najmä krakovskou školou geografie religii. Ako príklady možno uviesť viaceré práce, ktoré túto tému spracovávali na rôznej priestorovej úrovni. Pútnické miesto Staré Hory v lokálnej mierke študoval Čuka (1998, 99-109), so zameraním sa na históriu a kult, priestorový aspekt reflektoval v analýze infraštruktúry a spádovitosti pútnického miesta. Podobne sú na konkrétnu lokalitu zamerané aj práce ďalších autorov, napr. Bubelíny (2011, 33-40), Krogmann (2010, 90-94), Veselovský (2014, 154-167), Pasternák – Verba (2018, 139-149). Regionálnu mierku reprezentujú práce spracované na úrovni kraja (Krogmann 2007; Oremusová – Nemčíková 2025, 230-242), resp. diecézy (Krogmann – Kramáreková – Petrikovičová 2020). Problematika religiózneho cestovného ruchu je spracovávaná aj v celoštátnej mierke. Ide napr. o práce autorov Jesenský et al. (2024, 1801-1821), Krogmann et al. (2017, 178-190), Chvátalová – Danielová (2010, 345-350), Matlovič (2005, 53-64).

Okrem prác, reflektujúcich pútnické miesta ako lokality bodového charakteru, sa pozornosť venuje aj pútnickým trasám, ktorých trend kreovania, resp. ich revitalizácie bol motivovaný (aj) vytváraním turistických produktov s religióznou tematikou naprieč Európou. K takým patria práce zamerané na potenciálne možnosti vytvorenia siete svätajakubských ciest v regióne V4 (Mróz – Mróz – Krogmann 2019, 57), resp. pre slovenský priestor signifikantnej siete Cyrilo-metodskej cesty² (Ivanič et al. 2023, 15-30, Krogmann et al. 2023, 78-91). Pútnické miesta i pútnické trasy sa tak stáva-

² Známe je aj používanie adjektíva *cyrilometodský* bez spojovníka, pričom takéto podoby sa používajú aj v pomenovaniach ulíc či inštitúcií. Pravopisným podobám zápisu tohto adjektíva sa venoval P. Petráš (2017, 251-261).

jú jedným z potenciálnych nástrojov udržateľného rozvoja najmä vidieckeho priestoru. Prirodzene aj táto problematika je spracovaná a reprezentovaná napr. prácami autorov Matlovič (2001, 92-95), Eliašová (2004, 230-238), Hronček – Gregorová – Weis (2022, 571-582) či Petrikovičová et al. (2024, 148-154).

Základné informácie o obci

Litmanová sa nachádza v severovýchodnej časti Slovenska, v regióne Severný Spiš v Lubovnianskej vrchovine. Administratívne patrí do Prešovského kraja, do okresu Stará Ľubovňa. Predmetné územie susedí na západe s obcou Kamienka a na východe s Jarabinou, ktoré sú taktiež súčasťou okresu Stará Ľubovňa. Severná hranica obce je zároveň štátnou hranicou s Poľskom. Obec vznikla na valašskom práve ako poľnohospodársko-pastierska usadlosť. Najstaršia správa o obci pochádza podľa Verbu s Pasternákom (2016, 8) z roku 1412 a jej názov súvisí s menom zakladateľa – šoltýsa Litmana. Od tohto roku bola obec ako súčasť lubovnianskeho panstva v zálohu v Poľsku. Väčšina obyvateľov sa živila poľnohospodárstvom, drevorubačstvom, sklárstvom a drotárstvom. Z obce sa najmä koncom 19. storočia vysťahovalo veľa jej obyvateľov do zámoria, najmä do USA (Zajícová-Nádaská 2004, 300).

Podľa Sčítania obyvateľov, domov a bytov v roku 2021 žilo v obci 633 obyvateľov. Väčšina obyvateľov sa hlási ku gréckokatolíckej cirkvi (519 obyvateľov; 81,99 %). V obci ďalej žijú obyvatelia s rímskokatolíckym vierovyznaním (45; 7,11 %), 19 s pravoslávny (3,00 %), 29 je bez vyznania (4,58 %) a 21 tvoria ostatní (3,32 %). Tomu zodpovedá aj príslušnosť obce k cirkevnej administrácii – obec je spravovaná miestnym gréckokatolíckym farským úradom, ktorý je súčasťou Prešovskej archiepiearchie. Z hľadiska dopravy je obec koncová – jej dostupnosť je zabezpečená cestou III. triedy, ktorá vychádza z okresného mesta Stará Ľubovňa a ktorá v obci končí. Absencia tranzitnej dopravy spolu s kvalitnými lokalizačnými predpokladmi tak predstavujú dôležité skutočnosti pre rozvoj cestovného ruchu v obci. V rámci foriem cestovného ruchu v nej tak dominuje religiózny turizmus, turistika a zimné športy v stredisku Litmanová resort. Potrebám turistov i pútnikov v predmetnom území slúži aj turistická infraštruktúra, ktorú reprezentujú ubytovacie zariadenia s celkovou kapacitou 172 lôžok, či pútnicko-informačné centrum s ponukou informačných materiálov, spomienkových predmetov a pod.

Minulosť a súčasnosť pútnického miesta

Litmanová patrí k mladším pútnickým miestam na Slovensku. Pútnická tradícia sa začala budovať od 5. augusta 1990, kedy sa na hore Zvir, neďaleko Litmanovej, deťom – Ivete Korčákovovej a Kataríne Češelkovej (s ňou bol pri zjaveniach aj jej brat, ale on ich nevidel) zjavila Panna Mária, ktorá vyslovila pranie, aby sa toto miesto stalo miestom modlitby pre široký okruh ľudí. Tieto zjavenia pokračovali v mesačných intervaloch vždy v nedeľu po prvom piatku až do 6. augusta 1995 (Krištof 2019, 76). Pri poslednom zjavení Matka Božia slúbila, že na hore Zvir ostáva stále prítomná. Pri každom zjavení tlmočila Iveta Korčáková posolstvá od Panny Márie, ktoré sa týkali čistoty srdca, pokánia, vzťahu k Ježišovi, odpúšťania, pokore, lásky k Bohu a blížnemu a dôrazu na duchovný život (Verba – Pasternák 2016, 11). Počas zjavení, ale aj po nich, sa na toto miesto začali schádzať veriaci pútnici z celého Slovenska i zahraničia.

Pre rozvoj pútnického miesta je veľmi dôležité schválenie cirkevnými autoritami. Vzhľadom na neutíchajúci záujem zo strany veriacich, na mnohé žiadosti z ich strany a po vypočutí mienky príslušných eparchiálnych komisií, bola hora Zvir ustanovená 6. augusta 2004 za Miesto modlitby

a kaplnku zjavenia, ktorá bola dobudovaná k bývalému majdanu (drevený zrub, pozostávajúci z izby pre rodinu, senníka a miesta pre dobytok – <https://horazvir.sk/historia-putnickeho-miestal-itmanova/>), zasvätili Nepoškvrnenému Počatiu Presvätej Bohorodičky (Verba – Pasternák 2016, 11). Na základe veľkého záujmu pútnikov zo Slovenska i zahraničia, ako aj na základe mnohých svedectiev potvrdzujúcich, že putujúci do Litmanovej nachádzajú stratený pokoj duše, čerpajú Božiu pomoc a po sviatosti zmierenia začínajú novú etapu života, bol 7. septembra 2008 pútnický areál vyhlásený prešovským arcibiskupom a metropolitom Jánom Babjakom za pútnické miesto Prešovskej gréckokatolíckej archieparchie.

Ďalším významným medzníkom pútnického miesta bolo slávnostné zverejnenie dekrétu o ustanovení duchovného príbuzenstva s pápežskou Bazilikou Santa Maria Maggiore v Ríme (8. augusta 2010), čím Litmanová získala výsadu úplných odpustkov. V dňoch 2. – 3. augusta 2025 sa na hore Zvir v Litmanovej uskutočnila výnimočná 35. výročná odpustová slávnosť. Táto púť bola mimoriadne významná nielen preto, že bola pripomienkou 35 rokov od mariánskych zjavení, ale aj pre historickú udalosť, ktorou bolo oficiálne ohlásenie dekrétu o udelení *Nihil obstat* (nič neprekáža) pre mariánsku úctu na tomto pútnickom mieste. Dekrét udelilo Dikastérium pre náuku viery Svätej stolice. Tento významný moment potvrdil duchovnú hodnotu hory Zvir a stal sa míľnikom v jej histórii (<https://svatomarianskaput.sk/put-litmanova-2025/>).

Pútnickému miestu na hore Zvir dominuje Sanktuárium Nepoškvrneného Počatia Presvätej Bohorodičky, pre potreby pútnikov slúžia aj Kaplnka zjavenia, Eucharistická kaplnka, Hlavný liturgický priestor pre slávenie sv. liturgii v prírode, Spovedný dom bl. Metoda Dominika Trčku s Aulou sv. Jána Pavla II., krížová cesta i prameň sv. Jána Krstiteľa (<https://horazvir.sk/slovo-arcibiskupa/>). Na okraji pútnického areálu sú lokalizované priestory na parkovanie, sociálne zariadenia a predaj devocionálií. Schéma pútnického areálu na hore Zvir v Litmanovej je znázornená na obrázku 1.

Pútnické miesto ponúka pútnikom pestrý duchovný program, ktorý je rozložený počas celého roka (obr. 2), prirodzene, najvýznamnejšia akcia sa koná v auguste pri príležitosti mariánskych zjavení.

Vnímanie religiózneho turizmu obyvateľmi obce

Poznanie názorov obyvateľov na akúkoľvek realizovanú (nielen turistickú) aktivitu v mieste ich bydliska je jedným zo základných predpokladov vyváženého rozvoja územia z pohľadu vzťahu domáci obyvatel – návštevník. Na získanie informácií je vhodným prostriedkom aj anketový prieskum. Do ankety, ktorá sa uskutočnila v roku 2024, sa zapojilo 59 obyvateľov (9,5 % k stavu 623 obyvateľov k 31.12.2023).

Prvá časť dotazníka bola zameraná na základnú charakteristiku vzorky respondentov – z hľadiska ich štruktúry podľa pohlavia dominovali ženy (37 osôb; 62,71%), počet mužov bol 22 (29,%).

Dominantná veková kategória bola skupina obyvateľov vo veku od 25-34 rokov (17 osôb; 28,81%), nasledovaná kategóriou 45-54 rokov (14 osôb; 23,73%). V kategórii 55-64 rokov bolo zastúpených 9 respondentov (15,25 %). Vekovú štruktúru respondentov dokumentuje graf 1.

V rámci vzdelanostnej štruktúry (graf 2) mali prevahu anketovaní so stredoškolským vzdelaním (33 osôb; 55,93 %). Vysokoškolské vzdelanie dosiahlo 21 osôb (35,59%). Na ankete sa v najmenšom počte zúčastnili osoby so základným vzdelaním (5 osôb; 8,47%).

Ďalšia časť ankety bola zameraná na zaznamenanie postojov domácich obyvateľov ku konaniu pútnických akcií (graf 3). Prostredníctvom prvej takto tematicky zameranej otázky sme zisťovali postoj rezidentov k výroku „Organizovanie púti tvorí pozitívny imidž obce“. S výrokom vyjadrilo

úplný súhlas 28 obyvateľov (47,46 %), čiastočne s výrokom súhlasilo 23 opýtaných (38,98 %). K možnosti skôr nesúhlasím sa priklonili 4 obyvatelia (6,78 %) a rozhodne nesúhlasili 3 obyvatelia (5,08 %). Neutrálnu odpoveď vyjadril jeden respondent (1,69 %).

K výroku „Organizovanie pútí spôsobilo rozvoj podnikania miestneho obyvateľstva“, respondenti odpovedali prevažne negatívne (graf 4). Najviac opýtaných (20; 33,90 %) vyjadrilo svoj postoj k výroku ako rozhodne nesúhlasím a skôr nesúhlasné stanovisko vyjadrili 10 opýtaní (16,95 %). Na výrok v pozitívnom zmysle reagovali 9 respondenti (15,25 %) pre alternatívu skôr súhlasím a 6 opýtaných (10,17 %) vyjadrilo rozhodný súhlas. Neutrálne stanovisko k výroku zaujalo 14 respondentov (23,73 %). Nižšia miera zastúpení súhlasných reakcií s výrokom je ovplyvnená skutočnosťou, že pútnické akcie sú síce rozptýlené počas celého roka, ale sú viazané len na niekoľko dní.

Pre ďalšie rozvíjanie tejto formy cestovného ruchu boli zaujímavé aj stanoviská respondentov k výroku „Ďalší rozvoj religiózneho turizmu vnímam pozitívne“. K výroku zaujalo kladné stanovisko 39 respondentov (66,10 %). Väčšina z nich (25; 42,37 %) s výrokom rozhodne súhlasila, 14 respondentov (23,73 %) s výrokom skôr súhlasilo. K neutrálnej alternatíve sa priklonilo 13 respondentov (22,03 %). Negatívne stanovisko zaujali k výroku 3 respondenti (5,08 %), ktorí sa priklonili k skôr nesúhlasnému stanovisku, 4 respondenti (6,78%) uviedli, že s výrokom rozhodne nesúhlasia (graf 5).

Možnosť vyjadriť vlastný návrh na zlepšenie pútnického miesta využilo 13 osôb (22,03 %). Väčšina návrhov súvisela s dopravou. Obyvatelia obce by posilnili spoje hromadnej dopravy počas víkendu a výročia zjavenia, zlepšili by parkovanie a opravili komunikácie. Podľa niektorých by bola vhodná samostatná cesta na pútnické miesto, pretože cesta v obci je poškodená, úzka, občas je cez ňu z dôvodu preplnenosti narušený prejazd a dopravný ruch spôsobuje otrasy domov. Objavili sa tiež myšlienky organizovať zaujímavé stretnutia v oblasti vzdelávania a zvýšiť transparentnosť financovania. Traja respondenti vyjadrili nesúhlas s konaním pútí – uprednostnili by primárne financovať obec, nie pútnické miesto, deklarovaný bol aj názor, že v obci je zvýšený pohyb cudzincov a mimo intravilánu obce aj pohyb po súkromných pozemkoch obyvateľov.

Pútnické miesto v rozvoji obce

Religiózne cestovný ruch predstavuje jeden z významných prvkov rozvoja územia. V súčasnosti sa jeho body (napr. Lurdy vo Francúzsku, Jeruzalem v Izraeli) alebo línie (napr. Svätajakubská cesta, Via Francigena) stali globálne navštevované už nielen primárne z religiózneho dôvodu.

V obci Litmanová sa nachádza lokálne, relatívne mladé, 35 ročné pútnické miesto. V roku 2025 bola súčasťou púte aj prezentácia projektu Svätomariánska púť (<https://svatomarianskaput.sk/>), ktorý spája mariánske pútnické miesta v Prešovskom kraji a v Poľsku, vrátane Litmanovej. Tento projekt sa stal významným impulzom rozvoja pútnického areálu, pretože aj farnosť Litmanová sa do neho zapojila. Projekt „Svätomariánska púť (Svetlo z východu)“, spolufinancovaný Európskou úniou z prostriedkov Európskeho fondu regionálneho rozvoja v rámci programu cezhraničnej spolupráce Poľsko – Slovenská republika 2014 – 2020. Tento projekt zahŕňal nielen výstavbu pútnicko-informačného centra, infraštruktúru a turisticko-pútnické úpravy vrátane rozšírenia turistickej ponuky okolo hory Zvir vo výške 452 700 EUR (https://keep.eu/projects/22193/Marian-Pilgrimage-Route-Lig-EN/?utm_source=chatgpt.com), ale aj vytvorenie stratégie rozvoja pútnickej cesty, jej značky i viacerých marketingových produktov.

Zaujímavosťou je aj fakt, že vo svätostánku v Litmanovej začína Beskydská cesta svätého Jakuba – pútnickej trasy Camino de Santiago. Pútnici môžu v informačnom centre v obci získať

pamätnú pečiatku do svojho pútnického pasu. Beskydská cesta svätého Jakuba vedie z Litmanovej cez vrchol Eliášovka (1024 m n. m.), ďalej cez Stary Sącz, Podegrodzie, Myślenice, Kalwariu Zebrzydowsku, Wadowice, Szczyrk a Cieszyn a končí v Olomouci v Českej republike (526 km). Úsek Beskydskej cesty svätého Jakuba z Litmanovej do Starého Sącza – známy ako Prológ – bol slávnostne otvorený 29. augusta 2015 v Litmanovej, na vrchole Eliášovka a v obci Piwniczna (Mróz 2018, 266).

V aktuálnych v strategických dokumentoch rozvoja územia vytvorených pre roky 2021 – 2030 sa však obec Litmanová, resp. pútnické miesto, vyskytuje sporadicky. V rozsiahlom dokumente Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na roky 2021 – 2030 sa len v jeho analytickej časti spomína iba ako obľúbené pútnické miesto na hore Zvir (str. 190), resp. pút v Litmanovej je zaradená medzi významné kultúrne podujatia v kraji (str. 217) bez deklarovanej finančnej podpory. V koncepcii rozvoja cestovného ruchu v Prešovskom kraji na roky 2024 – 2030 je obec Litmanová opäť uvedená len ako pútnické miesto (str. 242). V Programe hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Litmanová na roky 2023 – 2030 sa medzi faktormi hlavného rozvoja obce uvádza využitie geografickej polohy obce a miestnych bodov záujmu turistov z hľadiska potenciálu pre ďalší rozvoj CR, založeného na báze atraktívneho prírodného prostredia, existujúceho centra pútnického turizmu (hora Zvir) a viacerých kultúrno-historických pamiatok v obci a v okolitom regióne (str. 42) a konkrétna Aktivita: 1.3.1 Podpora rozvoja pútnického turizmu a rozvoja cestovného ruchu v rezorte Litmanová (str. 62).

Napriek týmto strohým odkazom na obec i pútnické miesto finančné prostriedky do územia prúdia. Napr. v roku 2023 Úrad vlády SR poskytol priamu dotáciu Pútnickému centru Hora Zvir v Litmanovej vo výške 50 000 EUR (<https://www.crz.gov.sk/zmluva/7751853/>). Či obec alebo farnosť kontinuálne podporuje prostredníctvom dotácií aj Prešovský samosprávny kraj (<https://psk.sk/domov/samosprava/vyzvy-granty-a-dotacie/poskytovanie-dotacii/>).

Podľa Záverečného účtu obce Litmanová za rok 2024 (str. 5) obec evidovala v rámci rozpočtu aj príjmy z „Pútnického centra Hora Zvir“ vo výške 3 973,07 EUR, čo zahŕňa finančné prostriedky, ktoré obec získala za služby súvisiace s pútnickým miestom a jeho prevádzkou.

Aktuálne z hľadiska marketingu územia je pútnické miesto súčasťou informačného portfólia Krajskej organizácie cestovného ruchu Severovýchod Slovenska (<https://www.severovychod.sk/vylet/litmanova-hora-zvir/>) ako aj Oblastnej organizácie cestovného ruchu Severný Spiš – Pieniny (<https://visitspis.sk/destinacie/litmanova/>).

Záver

V Slovenskej republike sú pútnické miesta a náboženské slávnosti dôležitou súčasťou historickej a kultúrnej identity mnohých obcí. Aj v obci Litmanová religiózny turizmus predstavuje komplexný fenomén, ktorý spája duchovný, kultúrny a ekonomický rozmer miestnej komunity. Pútnické miesto a mariánske slávnosti poskytujú návštevníkom priestor pre hlboké duchovné prežívanie a zároveň prispievajú k rozvoju lokálnej ekonomiky prostredníctvom ubytovania, gastronómie a doplnkových služieb. Autenticnosť rituálov a kompaktnosť obce robia z Litmanovej atraktívnu destináciu pre návštevníkov vyhľadávajúcich kultúrne a duchovné zážitky, pričom tieto fenomény zároveň posilňujú komunitnú identitu a pocit spolupatričnosti obyvateľov. To zvyšuje hodnotu Litmanovej ako destinácie pre tzv. „slow tourism“.

Rozvoj religiózneho turizmu však vyžaduje citlivé a strategické riadenie, aby sa zachovala rovnováha medzi rastom návštevnosti a ochranou duchovného a kultúrneho dedičstva. Prioritami sú kvalitná infraštruktúra, koordinovaná propagácia a ochrana kultúrneho a duchovného

dedičstva, aby sa zachovala autenticita pútnického miesta a súčasne sa umožnil udržateľný rast návštevnosti.

Vzhľadom na relatívne mladú, iba 35-ročnú tradíciu pútnictva sa Litmanová tak môže stať modelom pre iné malé obce, kde náboženský potenciál môže byť premenený na dlhodobý udržateľný turizmus, prinášajúci ekonomické, sociálne a kultúrne benefity. Budúce empirické štúdie by mali doplniť kvantitatívne merania dopadov, aby sa ešte presnejšie vyhodnotili prínosy, limity a perspektívy religiózneho turizmu v malých komunitách s vysokou duchovnou hodnotou. Tento fenomén tak potvrdzuje, že duchovná a kultúrna autenticita môže byť zároveň kľúčovým motorom udržateľného regionálneho rozvoja.

REFERENCES

- Bubelíny, Patrik. 2011. Motivácia účastníkov pútnického cestovného ruchu na príklade stredoslovenských pútnických miest Staré Hory, Rajecká Lesná a Živčáková. *Folia Geographica* 17, 33–40.
- Černek, Jakub. 2023. Časovo-priestorové dimenzie religiózneho cestovného ruchu na príklade centier Litmanová, Lutina, Oščadnica a Živčáková. Diplomová práca. Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre. Nitra.
- Čuka, Peter. 1998. Analiza geograficzna ośrodka pielgrzymkowego Staré Hory (w Górach Starohorskich w Środkowej Słowacji). In *Peregrinus Cracoviensis* 6, 99–109.
- Dlugoš, František. 2000. Dejiny Mariánskej hory v Levoči 1247 - 1995. Levoča.
- Eliašová, Darina. 2004. Impulzy pre rozvoj pútnického cestovného ruchu na Slovensku. In *Ekonomická revue cestovného ruchu* 37/4, 230–238.
- Fekete, Štefan. 1947. Vznik, rozloženie a význam slovenských pútnických miest. In *Národopisný sborník* 8/3, 125–144.
- História pútnického miesta. <https://horazvir.sk/historia-putnickeho-miesta-litmanova/>
- Hronček, Pavel – Gregorová, Bohuslava – Weis, Karol. 2022. Medieval religious landscape and its use in religious tourism (case study of the early gothic church Koscelisko surroundings in Kysuce, Slovakia). In *GeoJournal of Tourism and Geosites* 41/2, 571–582.
- Chvátaľová, Veronika – Danielová, Katarína. 2010. Mariánske pútnické miesta v geografii cestovného ruchu Slovenska. In Fňukal, Miloš, Frajer, Jindřich, Hercik, Jan (eds.). *Sborník příspěvků z konference 50 let geografie na Přírodovědecké fakultě University Palackého v Olomouci*. Olomouc, 345–350.
- Ivanič, Peter – Kramáreková, Hilda – Krogmann, Alfred – Grežo, Henrich – Petrikovičová, Lucia. 2023. Potential of the European Cultural Route of Saints Cyril and Methodius for the Development of Cultural Tourism. In *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage* 11/4, Article 4. <https://arrow.tudublin.ie/ijrtp/vol11/iss4/4>. 15–30.
- Jesenský, Miloš – Kornecká, Enikő – Molokáč, Mário – Tometzová, Dana. 2024. Development of Pilgrimage Tourism in Slovakia over the Past Decades: Examples of Selected Pilgrimage Sites. In *Heritage* 7/3, 1801–1821.
- Koncepcia rozvoja cestovného ruchu v Prešovskom kraji na roky 2024 – 2030. 2024. <https://psk.sk/domov/urad-psk/odbor-strategickeho-rozvoja/koncepcia-rozvoja-cestovneho-ruchu-v-psk/>
- Krištof, Marek. 2019. Mariánske pútnické miesto Litmanová. In *Acta theologica et religionistica* 8/2, 75–80.
- Krogmann, Alfred. 2010. Geografické dimenzie pútnictva na príklade mesta Nitra. In *Geographia Cassoviensis* 4/1, 90–94.
- Krogmann, Alfred. 2007. Religiózný cestovný ruch v Nitrianskom kraji. Nitra.

- Krogmann, Alfred – Kramáreková, Hilda – Petrikovičová, Lucia. 2020. Religiózný cestovný ruch v Nitrianskej diecéze. Nitra.
- Krogmann, Alfred – Kramáreková, Hilda – Petrikovičová, Lucia – Grežo, Henrich – Mróz, Franciszek. 2023. Religious Routes in Slovakia. In *Konštantínove listy* [Constantine's Letters] 16/1, 78-91.
- Krogmann, Alfred – Nemčíková, Magdaléna – Oremusová, Daša – Ambrosio, Vitor – Mróz, Franciszek. 2017. Religiozita a jej reflexia v cestovnom ruchu na Slovensku [Religiosity and its Reflexion in Tourism in Slovakia]. In *Konštantínove listy* [Constantine's Letters] 10/2, 178-190.
- Marian Pilgrimage Route ("Light from the East"). https://keep.eu/projects/22193/Marian-Pilgrimage-Route-Lig-EN/?utm_source=chatgpt.com
- Matlovič, René. 2001. Pútnické miesta ako perspektívne lokality cestovného ruchu na Slovensku. In Gúčík, Marian (ed.). *Kultúra a cestovný ruch*. Banská Bystrica, 92-95.
- Matlovič, René. 2005. Factors Influencing Pilgrimage Destinations: The Location of Calvaries and Stations of the Cross in Slovakia. In *Turyzm/Tourism* 15/1-2, 53-64. <https://doi.org/10.18778/0867-5856.15.1-2.05>
- Matlovič, René. 2011. Geography of religion in Slovakia since 1990. In *Peregrinus Cracoviensis* 22, 49-60.
- Mróz, Franciszek. 2018. Szlak Maryjny „Światło ze wschodu“. Przewodnik. Kraków, 266.
- Mróz, Franciszek – Mróz, Łukasz – Krogmann, Alfred. 2019. Factors Conditioning the Creation and Development of a Network of Camino de Santiago Routes in Visegrad Group Countries. In *International Journal of Religious Tourism and Pilgrimage* 7/5, Article 8, 56-71. <https://arrow.tudublin.ie/ijrtp/vol7/iss5/8>
- Očovský, Štefan. 1993. Vývoj religióznej štruktúry obyvateľstva na Slovensku. In *Geografický časopis* 45/2-3, 163-181.
- Oremusová, Daša – Nemčíková, Magdaléna. 2025. Význam a prejavy mariánskeho kultu v Nitrianskom kraji (The Meaning and Manifestations of the Cult of the Virgin Mary in the Nitra Region). In *Konštantínove listy* [Constantine's Letters] 18/2, 230-242.
- Pasternák, Tomáš – Verba, Viktor. 2018. Pilgrimage sites in Slovakia as the base for the formation of ecomuseums – Case study of Lutina pilgrimage site. In *Geographica Pannonica* 22/2, 139-149.
- Petráš, Patrik. 2017. Problematika používania zloženého adjektíva cyrilo-metodský (cyrilo-metodovský): kodifikácia a jazyková prax. [The Topic of the Usage of the Complex Adjective 'cyrilo-metodský' ('cyrilo-metodovský'): Codification and Use in Language Practice]. In *Konštantínove listy* [Constantine's Letters] 10/1, 251-261.
- Petrikovičová, Lucia – Grežo, Henrich – Petrovič, František – Judák, Viliam – Maturkanič, Patrik. 2024. Pilgrimage tourism as one of the tools of regional development. In *Acta missiologica* 18/1, 148-154.
- Poskytovanie dotácií Prešovského samosprávneho kraja. <https://psk.sk/domov/samosprava/vyzvy-granty-a-dotacie/poskytovanie-dotaci/>.
- Program hospodárskeho a sociálneho rozvoja obce Litmanová na roky 2023-2030. 2023. <https://www.litmanova.sk/phsr-obce-litmanova>.
- Program hospodárskeho rozvoja a sociálneho rozvoja Prešovského samosprávneho kraja na roky 2021 – 2030. 2023. Plná verzia. <https://psk.sk/domov/urad-psk/odbor-strategickeho-rozvoja/dokumenty-odboru/dokumenty-oddelenia-podpory-regionalneho-rozvoja-cestovneho-ruchu/phsr-psk-2021-2030/>.
- Pútnické centrum Hora Zvir v Litmanovej. <https://www.crz.gov.sk/zmluva/7751853/>.
- Verba, Viktor – Pasternák, Tomáš. 2016. Gréckokatolícke pútnické miesta na Slovensku a zaujímavosti v ich okolí. Prešov.
- Ščítanie obyvateľov, domov a bytov v roku 2021. 2021.

<https://www.scitanie.sk/obyvatelia/zakladne-vysledky/pocet-obyvatelov/SR/SK0/SR>.
Slovo arcibiskupa. <https://horazvir.sk/slovo-arcibiskupa/>.
Sviatky a púte. <https://horazvir.sk/sviatky-a-pute-2020/>.
Svätomariánska púť. <https://svatomarianskaput.sk/>.
 Veselovský, Ján. 2014. Religiózný cestovný ruch na príklade obce Topoľčianky. In Ruda, Aleš (ed.).
 Výzkum a výuka v geografickém vzdělávání. Brno, 154-167.
 Výročná púť na hore Zvir – Litmanová 2025. <https://svatomarianskaput.sk/put-litmanova-2025/>.
 Zajíčková-Nádaská, Katarína. 2004. Ľudová religiozita na príklade *neinštitucionalizovaného* mariánskeho pútného miesta Litmanová. In Kožiak, Rastislav – Nemeš, Jaroslav (eds.). Pohanstvo a kresťanstvo. Bratislava, 295-312.
 Záverečný účet obce Litmanová za rok 2024. https://www.litmanova.sk/files/2025-07-17-075456-Z__vere__n____et_obce_za_rok_2024.pdf.

Doc. RNDr. Alfred Krogmann, PhD.
 Constantine the Philosopher University in Nitra
 Faculty of Natural Sciences and Informatics
 Department of Geography, Geoinformatics and Regional Development
 Tr. A. Hlinku 1
 949 01 Nitra
 Slovakia
 akrogmann@ukf.sk
 ORCID ID: 0000-0002-1032-6157
 WOS Research ID: AAC-7693-2020
 SCOPUS Author ID: 57198777453

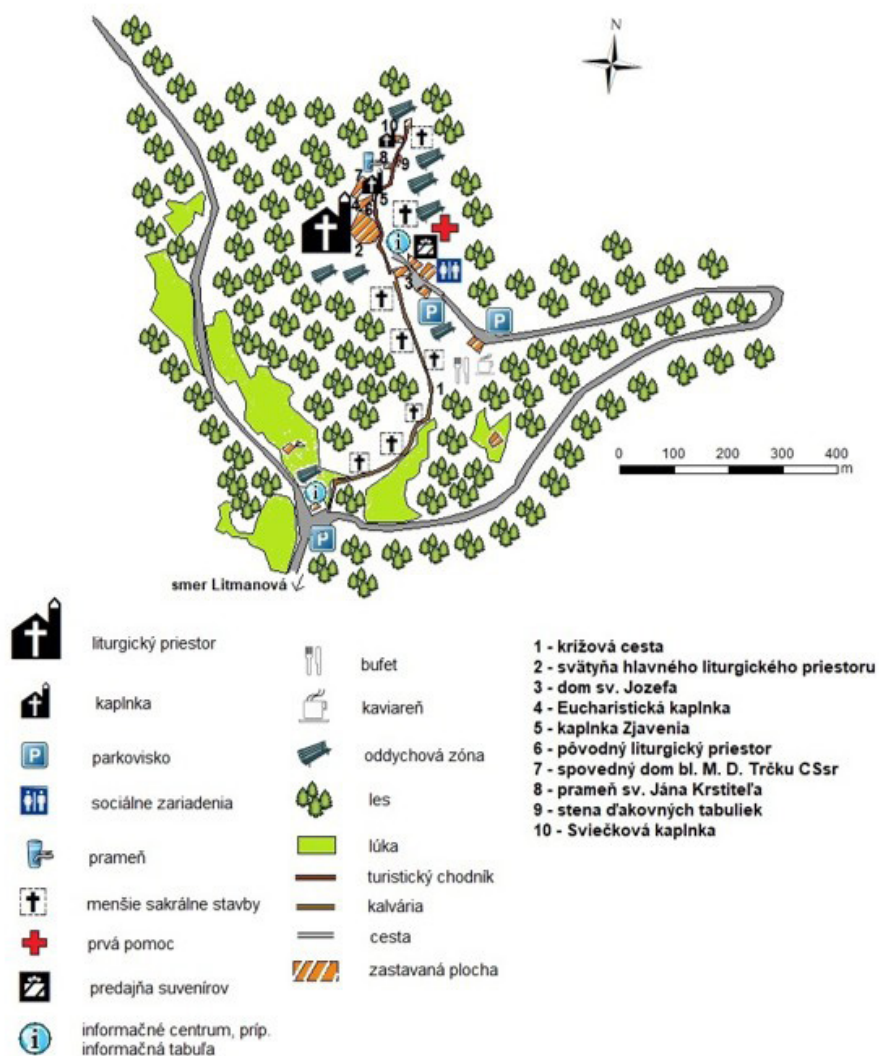
RNDr. Hilda Kramáreková, PhD.
 Constantine the Philosopher University in Nitra
 Faculty of Natural Sciences and Informatics
 Department of Geography, Geoinformatics and Regional Development
 Tr. A. Hlinku 1
 949 01 Nitra
 Slovakia
 hkramarekova@ukf.sk
 ORCID ID: 0000-0003-4503-3634
 WOS Research ID: AAC-5488-2020
 SCOPUS Author ID: 37028493900

Doc. RNDr. Zuzana Dvořáková Líšková, Ph.D.
University of South Bohemia in České Budějovice
Faculty of Economics
Department of Regional Management
Studentská 787/13
370 05 České Budějovice
Czechia
zuli@ef.jcu.cz
ORCID ID: 0000-0003-1788-6808
WOS Research ID: G-3160-2019
SCOPUS Author ID: 55618870400

Dr. Franciszek Mróz, PhD.
University of the National Education Commission
Ul. Podchorążych 2
31-922 Krakow
Poland
franciszek.mroz@uken.krakow.pl
ORCID: 0000-0001-6380-387X
WOS Research ID: ABG-2352-2020
SCOPUS Author ID: 57198770556

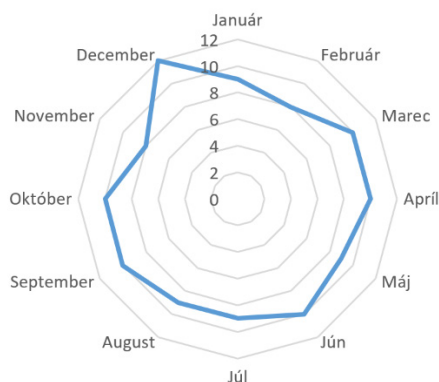
Bc. Ester Čorbová
Constantine the Philosopher University in Nitra
Faculty of Natural Sciences and Informatics
Department of Geography, Geoinformatics and Regional Development
Tr. A. Hlinku 1
949 01 Nitra
Slovakia
ester.corbova@student.ukf.sk

Prílohy/Appendix

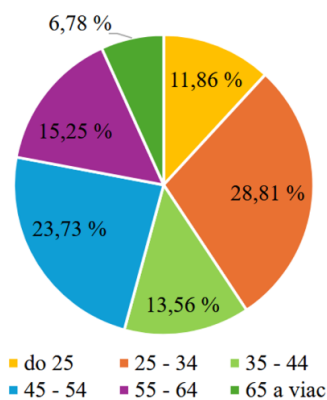

Jakub Černek, 2023, ArcGIS 10.2.1

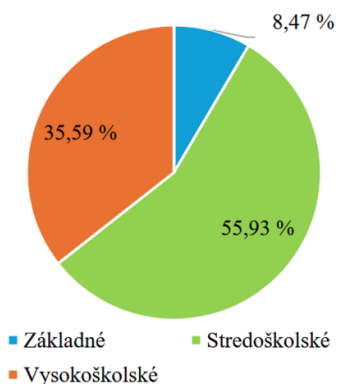
Obr. 1: Schéma pútnického areálu na hore Zvir v Litmanovej (Černek 2023, 133). / Fig. 1: Diagram of the pilgrimage site on Mount Zvir in Litmanová (Černek 2023, 133).

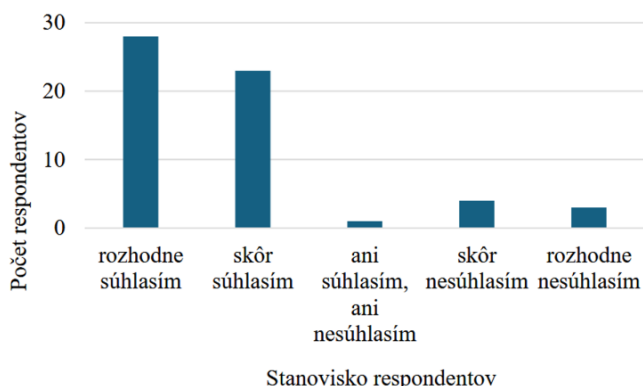
Obr. 2: Pútnické akcie v Litmanovej v roku 2025 (<https://horazvir.sk/sviatky-a-pute-2020/>, vlastné spracovanie). / Fig. 2: Pilgrimage events in Litmanová in 2025 (<https://horazvir.sk/sviatky-a-pute-2020/>, own processing).

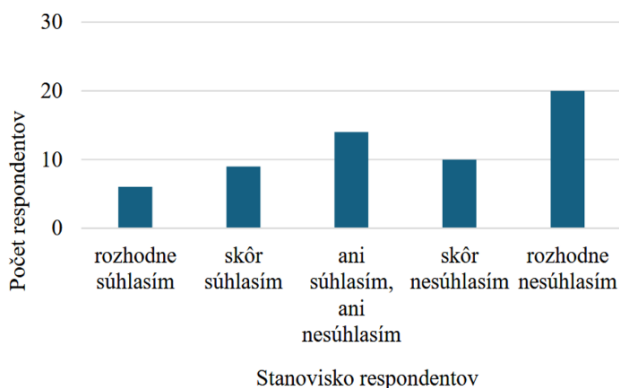
Graf 1: Štruktúra respondentov podľa veku. / Graph 1: Structure of respondents by age.

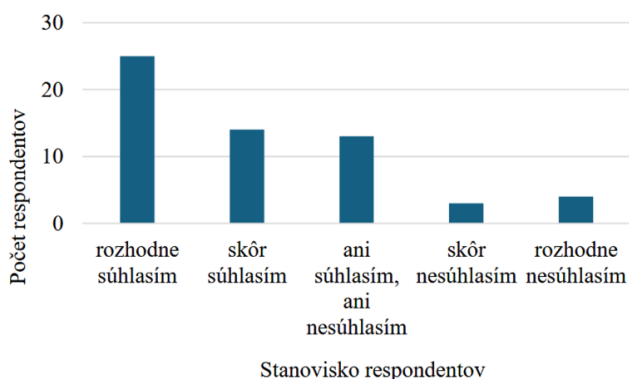
Graf 2: Štruktúra respondentov podľa vzdelania. / Graph 2: Structure of respondents by education.

Graf 3: Stanovisko respondentov k výroku „Organizovanie pútí tvorí pozitívny imidž obce“. / **Graph 3:** Respondents' opinion on the statement „Organizing pilgrimages creates a positive image of the village“.

Graf 4: Stanovisko respondentov k výroku „Organizovanie pútí spôsobilo rozvoj podnikania miestneho obyvateľstva“. / **Graph 4:** Respondents' opinion on the statement 'The organization of pilgrimages has led to the development of local residents' businesses'.

Graf 5: Stanovisko respondentov k výroku „Ďalší rozvoj religi6zného turizmu vnímam pozitívne“. / **Graph 5:** Respondents' opinion on the statement „I perceive the further development of religious tourism positively“.